

HAPSc Policy Briefs Series

Vol 2, No 2 (2021)

HAPSc Policy Briefs Series

Diplomatic Tensions in the Eastern Mediterranean: Developments in 2021 and Prospects

Olga Tsoukala

doi: [10.12681/hapscpbs.29503](https://doi.org/10.12681/hapscpbs.29503)

Copyright © 2021, Olga Tsoukala

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Tsoukala, O. (2021). Diplomatic Tensions in the Eastern Mediterranean: Developments in 2021 and Prospects. *HAPSc Policy Briefs Series*, 2(2), 157–171. <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.29503>

Diplomatic Tensions in the Eastern Mediterranean: Developments in 2021 and Prospects¹

Olga Tsoukala²

Abstract

Is the Eastern Mediterranean emerging as a new geopolitical region? During 2021, the region of the Eastern Mediterranean occupied the international news and its scholars. This policy brief attempts to provide a concise and comprehensive analysis of the main events, which took place and marked with particular energy the diplomatic route for the defense, security and cooperation of the states in the region. The present analysis draw conclusions about the future of the region, especially in regard to Turkey's difficult position, culminating in the apparent imperative for the completion of the E.U.'s EEZ.

Keywords: Eastern Mediterranean; defense; trilateral summits; diplomacy

Διπλωματικές Εντάσεις στην Ανατολική Μεσόγειο: Εξελίξεις το 2021 και Προοπτικές

Όλγα Τσουκαλά

Περίληψη

Αποτελεί η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου μία νέα αναδύομενη περιφέρεια; Κατά τη διάρκεια του έτους 2021, η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου απασχόλησε διαρκώς την διεθνή επικαιρότητα και τους μελετητές αυτής. Στο παρόν θα επιχειρηθεί μία ευσύνοπτη και περιεκτική ανάλυση των κυριότερων γεγονότων, τα οποία διαδραματίστηκαν και χάραξαν με ιδιαίτερη ενάργεια την διπλωματική οδό για την άμυνα, την ασφάλεια και τη συνεργασία των κρατών στην περιοχή. Η παρούσα ανάλυση ολοκληρώνεται με μία σκέψη και ορισμένα συμπεράσματα για το μέλλον της περιοχής, ιδιαίτερος αναφορικά με την δυσχερή θέση της Τουρκίας, καταλήγοντας στην εμφανή επιταγή και την πορεία για την ολοκλήρωση της Α.Ο.Ζ. της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Λέξεις-Κλειδιά: Ανατολική Μεσόγειος; Άμυνα; τριμερείς σύνοδοι; διπλωματία

Εισαγωγή

Κατά τη διάρκεια του έτους 2021, η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου πρωταγωνίστησε στη διεθνή επικαιρότητα τόσο για τις εξελίξεις σε αμυντικό επίπεδο, όσο και για την διπλωματική κούρσα των δρώντων κρατών σε διμερή, τριμερή και πολυμερή σχήματα, τα οποία πλαισιώθηκαν από τις αντίστοιχες συνόδους κορυφής των κρατών. Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί τμήμα της ευρύτερης

¹ To cite this paper in APA style: Tsoukala, O. (2021). Diplomatic Tensions in the Eastern Mediterranean: Developments in 2021 and Prospects. *HAPSc Policy Briefs Series*, 2(2), 157-171. DOI: 10.12681/hapscpbs.29503

² LLB, Neapolis University Pafos, Cyprus & BA in International, European and Area Studies, Panteion University, Greece.

Μεσογείου θαλάσσης, το οποίο βρέχει τις ακτές νοτιοανατολικά της Ελλάδος (νοτιοανατολικά στην Κρήτη, και το σύμπλεγμα Καστελόριζου), την Κύπρο, την Αίγυπτο, τη Λιβύη, το Λίβανο, τη Συρία και το Ισραήλ (βλ. Χάρτη 1). Έχει αναφερθεί ότι η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου αποτελεί σημαίνουσα και αναδυόμενη (υπο)περιφέρεια, ιδίως δε μετά την ανακάλυψη των κοιτασμάτων υδρογονάνθρακα και φυσικού αερίου, τα οποία καθιστούν την περιοχή όχι μόνο πλούσια αλλά και σημείο γεωπολιτικών, αμυντικών και διπλωματικών εξελίξεων (Τζιάρρας, 2020).

Χάρτης 1: Η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου

Πηγή: Google Earth, 2022

Διπλωματία και άμυνα στην Ανατολική Μεσόγειο

Εντός του ανωτέρω περιγραφόμενου πλαισίου κρίνεται αναγκαίο να επισημανθούν ορισμένα γεγονότα και εξελίξεις, τα οποία ήδη από τέλος του έτους 2020 κατά την είσοδο στο έτος 2021 αποτέλεσαν το έναυσμα για την παρούσα συγγραφική προσπάθεια. Αρχής γενομένης από το Νοέμβριο του έτους 2020, η Ελλάδα υπέγραψε αμυντική συμφωνία με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (εφεξής Η.Α.Ε.). Η εν λόγω συμφωνία αποτελεί για τις διμερείς σχέσεις των δύο συμβαλλομένων κρατών μια ιδιαζούσης σημασίας ευκαιρία για την ενδυνάμωση της αμυντικής συνεργασίας των κρατών δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στα οφέλη, τα οποία θα αποκτήσει η ελληνική πολεμική αεροπορία επί τη ευκαιρία της συνεργασίας με την πολεμική αεροπορία των Η.Α.Ε.. Είναι γνωστό ότι οι δύο πολεμικές αεροπορίες εμφανίζουν πληθώρα ομοιοτήτων στα εξοπλιστικά τους και την εκπαίδευσή τους (Iddon, 2020a).

Με την ανωτέρω συμφωνία εισήχθη η πρωτοποριακή, για τα δεδομένα των αμυντικών συμφωνιών της Ελλάδος, ρήτρα αμοιβαίας αμυντικής συνδρομής (κοινό αμυντικό δόγμα), σε στρατιωτικό επίπεδο. Με την ρήτρα στρατιωτικής συνδρομής επιδιώκεται η συνεργασία των κρατών στην άμυνα και τη διατήρηση της ασφάλειας, της κυριαρχίας, της ενότητας, της προστασίας και της εδαφικής ανεξαρτησίας των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων και της Ελλάδας, στο μέτρο του εφικτού για τα κράτη, εκατέρωθεν. Σημειώνεται, δε, ότι ήδη από το 2019, τα Η.Α.Ε., καθώς και η Σαουδική Αραβία διατηρούν ισχυρές διπλωματικές σχέσεις με την Ελλάδα και την Κύπρο (Bianco & Rocha, 2021). Η στρατηγική συνεργασία των κρατών όπως διατυπώθηκε και δια στόματος του Πρίγκιπα Διαδόχου, Mohammed bin Zayed al-Nahyan, ενισχύει την διμερή σχέση των κρατών σε πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο. Λαμβάνοντας υπ' όψιν την κοινή παραδοχή ότι τα δύο κράτη φέρουν κοινά γνωρίσματα στην εξωτερική πολιτική τους, η συγκεκριμένη συμφωνία εύλογα κρίθηκε ότι θα είχε αντίκτυπο στις σχέσεις των κρατών με την γείτονα Τουρκία (Iddon, 2020b).

Συνεκδοχικά, ιδιαζούσης σημασίας εξέλιξη στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου αποτέλεσε η συνάντηση σε επίπεδο υπουργών εξωτερικών του Φόρουμ Φιλίας (Philia Forum) τον Φεβρουάριο τ.ε.. Οικοδεσπότης του Φόρουμ ήταν η Αθήνα, η οποία υποδέχτηκε τους Υπουργούς Εξωτερικών της Σαουδικής Αραβίας, των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, του Ισραήλ, της Κύπρου, του Μπαχρέιν και της Αιγύπτου. Κατά γενική ομολογία, σκοπός του Φόρουμ, ο οποίος αποτυπώθηκε στην κοινή διακήρυξη (MFA, 2021), ήταν η ενίσχυση της ασφάλειας, της κυριαρχίας και της τήρησης των διεθνών κανόνων δικαίου, όπως λ.χ. η Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS 1982) (Tziampiris, 2021).

Συνακόλουθα, ήδη από την αρχή του έτους 2021, η Ανατολική Μεσόγειος έμελλε να διαδραματίσει αποχρώντα ρόλο στην αμυντική διπλωματία. Εν συνεχεία του κοινού αμυντικού δόγματος με τα Η.Α.Ε., η Ελλάδα προέβη σε μία πολύ σημαντική κίνηση για την αεράμυνα στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Πρόκειται για την υπογραφή της ελληνογαλλικής αμυντικής συμφωνίας σύμφωνα με την οποία ενισχύεται η ελληνική πολεμική αεροπορία και η ελληνογαλλική συνεργασία στην άμυνα και την ασφάλεια της περιοχής. Η εν λόγω συμφωνία μεταξύ Ελλάδος και Γαλλίας, η οποία υπεγράφη την 25.1.2021, αφορούσε στην παράδοση 12 μαχητικών Rafale F3-O4T αναβαθμισμένων, πριν την παράδοση τους, στο μοντέλο F3-R, τα οποία ήδη είναι σε λειτουργία και χρήση από τη γαλλική πολεμική αεροπορία, και 6 νέων Rafale F3-R γενιάς 4.5 (Mackenzie, 2021). Πρόκειται για 14 μονοθέσια Rafale EG και 4 διθέσια Rafale DG.

Προχωρώντας στο 2021, στο προσκήνιο της διπλωματικής κούρσας στην περιοχή εμφανίστηκε ένας ισχυρός κρατικός δρών, το Βασίλειο της Ιορδανίας, όταν τον Ιούλιο τ.ε. (28.7.2021) έλαβε χώρα η Τριμερής Σύνοδος Κορυφής σε επίπεδο αρχηγών κρατών μεταξύ του Βασιλείου με την Ελλάδα και

την Κύπρο. Στο επίκεντρο των συζητήσεων τέθηκε η συνεργασία στον γεωργικό τομέα, τις επενδύσεις, το νερό, το εμπόριο, τον τουρισμό και το περιβάλλον. Παράλληλα, οι σχέσεις του Βασιλείου με την Ε.Ε., η προσφυγική-μεταναστευτική κρίση και οι κρίσεις στην ευρύτερη περιοχή πλαισίωσαν την Agenda της Συνόδου (JT, 2021).

Εκτός από σημαντικό ρόλο στην Μέση Ανατολή, η Ιορδανία τείνει δια των τριμερών σχηματισμών, στα οποία συμμετέχει, να αποκτήσει εμφανώς δυναμική θέση στα τεκταινόμενα στην Ανατολική Μεσόγειο. Τοιουτοτρόπως, η Ελλάδα τοποθέτησε το Βασίλειο της Ιορδανίας στους επιθυμητούς διπλωματικούς εταίρους (Tsardanidis, 2019). Κατά γενική ομολογία, το Βασίλειο της Ιορδανίας έχει αποκτήσει δυναμική θέση στη διπλωματία της Μέσης Ανατολής γεγονός που επισφραγίζεται και από τις ομαλά εξελισσόμενες σχέσεις του Βασιλείου με το Ισραήλ και τις Η.Π.Α. Σημειώνεται ότι, ο Βασιλιάς της Ιορδανίας, Abdullah II, ήταν πρώτος ηγέτης της Μέσης Ανατολής, ο οποίος έγινε δεκτός στον Λευκό Οίκο από τον Πρόεδρο των Η.Π.Α., Joe Biden, μόλις τον Ιούλιο του 2021 (Krasna, 2021).

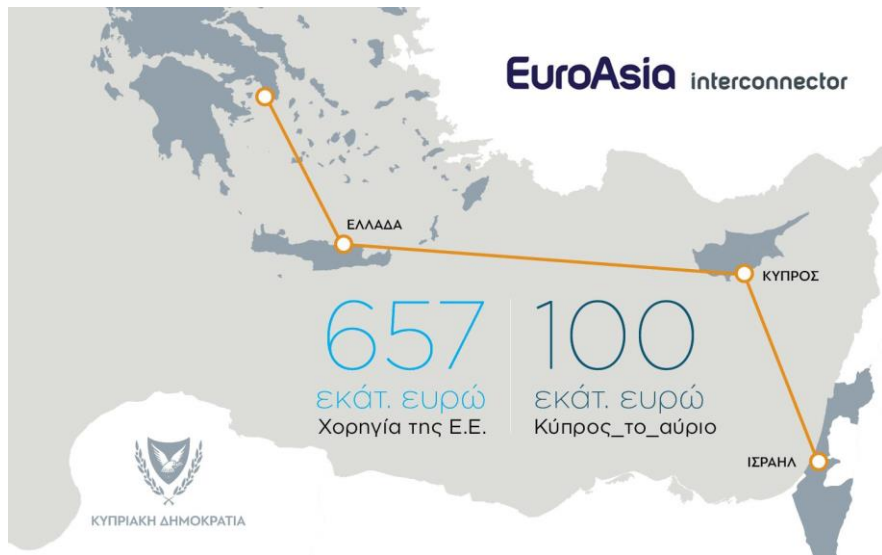
Προς το τέλος του θέρους και δη την 22^α Αυγούστου 2021, έλαβε χώρα η καθιερωμένη συνάντηση των Υπουργών Εξωτερικών των κρατών της Ελλάδος, της Κύπρου και του Ισραήλ στην Ιερουσαλήμ. Ο Υπουργός Εξωτερικών του Ισραήλ, Yair Lapid, υποδέχθηκε τους ομολόγους του, Νίκο Δένδια (Ελλάδα) και Νίκο Χριστοδουλίδη (Κύπρος), ώστε να συζητηθεί η εμβάθυνση μίας πραγματικής συμμαχίας για την αντιμετώπιση των τεκταινόμενων προκλήσεων και των εξελίξεων στις περιοχές της Μέσης Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου (Berman, 2021). Αξίζει να επισημανθεί στο σημείο αυτό ότι, η Ελλάδα ήδη από τον Απρίλιο (18.4.2021) υπέγραψε αμυντική συμφωνία με το Ισραήλ ύψους 1,65 δις δολαρίων ΗΠΑ, σύμφωνα με την οποία θα δημιουργείται και θα συντηρείτο εκπαιδευτικό κέντρο για την ελληνική πολεμική αεροπορία από την κατασκευάστρια Elbit Systems, ενώ παράλληλα μέρος της συμφωνίας αποτελεί η παράδοση 10 εκπαιδευτικών αεροσκαφών M-346 (Ong, 2021).

Σε παρόμοιο κλίμα συζητείται η αμυντική συνεργασία της Κύπρου με το Ισραήλ με την προοπτική απόκτησης του ισχυρού αμυντικού συστήματος, Σιδηρούν Θόλος (Iron Dome), παρόμοιο με το ισραηλινό (J, 2021). Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αντιστάθμισμα στις εξαγγελίες του τούρκου προέδρου, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, αναφορικά με τη δημιουργία βάσεων για μη επανδρωμένα αεροσκάφη (UAV drones) στα κατεχόμενα εδάφη³ (Rubin, 2021). Μεταξύ των πλέον πρόσφατων εξελίξεων στην ως άνω τριμερή συνεργασία αποτέλεσε η έγκριση χορηγίας 657 εκ. Ευρώ από την Ε.Ε. υπέρ του αγωγού ηλεκτρικής διασύνδεσης EuroAsia Interconnector (βλ. Χάρτη 2), ο οποίος θα

³ Πρόκειται για τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη (drone) τύπου Bayraktar-TB2, κατασκευασμένα από την Baykar Makina για τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις (Army Technology, 2021)

συνδέει τα εθνικά δίκτυα των τριών κρατών με τελικό παραλήπτη ηλεκτρικής ενέργειας της Ε.Ε., αναβαθμίζοντας την γεωπολιτική και ενεργειακή θέση της Κύπρου, η οποία τελούσε σε καθεστώς ενεργειακής απομόνωσης (European Commission, 2022).

Χάρτης 2: Ο αγωγός ηλεκτρικής διασύνδεσης EuroAsia Interconnector

Πηγή: Anastasiades, 2022

Στο διάστημα Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου του έτους 2021 έλαβαν χώρα ορισμένα ακόμη γεγονότα, τα οποία χάραξαν περαιτέρω την διαδρομή της εκπεφρασμένης διπλωματικής κούρσας στην περιοχή σε αμυντικό και πολιτικό επίπεδο. Πρωτίστως, το Σεπτέμβριο 2021 (28.9.2021) υπεγράφη μεταξύ της Ελλάδος και της Γαλλίας η αμυντική συμφωνία στρατηγικής εταιρικής συνεργασίας, στο Μέγαρο των Ηλυσίων. Δια της εν λόγω συμφωνίας προστέθηκαν τα 6 επιπλέον, σε σύνολο 24, καινούρια Rafale τύπου F3-R, καθώς επίσης συμφωνήθηκε η παράδοση στο ελληνικό πολεμικό ναυτικό 3 φρεγατών FDI (Frégate de Taille Intermédiaire) Belharra⁴, με δυνατότητα παράδοσης ακόμα μίας (Tual, 2021).

Σε όμοιο υπόβαθρο με την αμυντική συμφωνία με τα Η.Α.Ε., η εν λόγω συμφωνία περιλαμβάνει ρήτρα αμοιβαίας αμυντικής συνδρομής (άρθρο 2) σύμφωνα με τις επιταγές του Καταστατικού Χάρτη του Ο.Η.Ε. (άρθρο 51), η οποία επικυρώθηκε από τη Βουλή των Ελλήνων την 7^η Οκτωβρίου 2021 (ν. 4841/2021). Εκμεταλλεζόμενη το διάλογο, ο οποίος ήδη είχε αρχίσει από το 2018 για την προμήθεια των φρεγατών, η Γαλλία έδραξε την ευκαιρία δια της παρούσης για να αποκτήσει

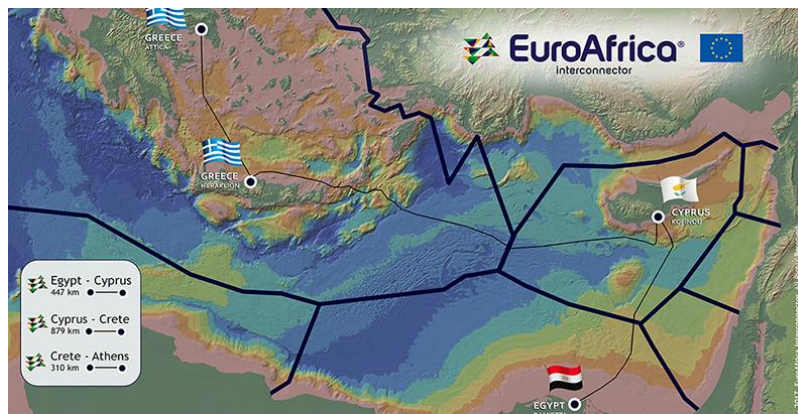
⁴ Οι νέες φρεγάτες διαθέτουν το ισχυρό Thales Sea Fire AESA Radar (έως 200 χλμ. κάλυψη), σύστημα το οποίο αποτέλεσε μεταξύ άλλων κριτήριο επιλογής του εν λόγω τύπου φρεγατών (Tual, 2021)

κυρίαρχη θέση στην ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική στη Μεσόγειο, ιδίως μετά την στρατηγική συμφωνία AUKUS⁵, η οποία διατάραξε τις σχέσεις της με τις Η.Π.Α. και την Αυστραλία.

Την ανωτέρω αμυντική κούρσα ήρθε να ενισχύσει περαιτέρω η υπογραφή του δεύτερου τροποποιητικού πρωτοκόλλου της Συμφωνίας Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας (MDCA) μεταξύ των Η.Π.Α. και της Ελλάδος, την 14^η Οκτωβρίου 2021 (U.S. State Department, 2021a). Σημαντικό σημείο στην ανωτέρω συμφωνία αποτελεί το γεγονός ότι η Ελλάδα μέσω των διαπραγματεύσεων, οι οποίες οδήγησαν στην υπογραφή της, εκδήλωσε το ενδιαφέρον της για την ένταξη της στο πρόγραμμα εξοπλισμού των μαχητικών αεροσκαφών F-35⁶ (U.S. State Department, 2021b).

Τέλος, στο διπλωματικό προσκήνιο έχει ιδιαίτερη θέση η τριμερής σχέση των κρατών της Ελλάδος και της Κύπρου με την Αραβική Δημοκρατία της Αιγύπτου. Μόλις τον Οκτώβριο 2021, έλαβε χώρα η τριμερής σύνοδος κορυφής των τριών κρατών στην Αθήνα. Έργο της συνόδου αποτέλεσε η υπογραφή μνημονίων για την ηλεκτρική διασύνδεση και την συνεργασία των κρατών στην ηλεκτροδότηση της Ευρώπης καθώς και για τα δικαιώματα των αποδήμων (Kandil, 2021). Σημειώνεται ότι μόλις προ ολίγων ημερών της συνόδου υπεγράφη το μνημόνιο συνεργασίας μεταξύ Ελλάδος Αιγυπτου και Κύπρου για τον αγωγό EuroAfrica Interconnector (βλ. Χάρτη 2). Πρόκειται για ένα υποβρύχιο σύστημα αγωγού ηλεκτρικής διασύνδεσης υψηλής τάσης ύψους 2,5 δις δολαρίων Η.Π.Α., με τον οποίο θα διοχετεύεται ηλεκτρική ενέργεια από την Αφρική (Αίγυπτος) στην Ευρώπη (Ελλάδα, Κύπρος), το οποίο εκτιμάται ότι θα έχει αποπερατωθεί έως τον Δεκέμβριο του έτους 2023 (Szymczak, 2021).

Χάρτης 3: Ο αγωγός ηλεκτρικής διασύνδεσης EuroAfrica Interconnector

Πηγή: Spasić, 2019

⁵ Την 16.9.2021 οι ΗΠΑ, Αυστραλία και Ηνωμένο Βασίλειο υπέγραψαν την στρατηγική συμφωνία, γνωστή ως συμφωνία AUKUS, προκειμένου να συνεργαστούν για την στρατηγική αποτροπής κατά της Κίνας ενώ παράλληλα η Αυστραλία θα εξοπλιστεί με νέα σύγχρονα πυρηνικά υποβρύχια (Atlantic Council, 2021)

⁶ “The United States welcomes Greece’s expression of interest to join the F-35 fighter program” (US State Department, 2021b)

Η θέση της Τουρκίας

Ασφαλώς όπως μπορεί να γίνει εύληπτα κατανοητό, τα ως άνω καταγεγραμμένα περιστατικά δεν μπορούσαν να μείνουν εκτός της θεματολογίας της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Αναφορικά με την ελληνογαλλική αμυντική συμφωνία, η ίδια η τουρκική ηγεσία έκανε λόγο για παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου, καθώς και για αλλαγή ισορροπιών από την έντονη και ευμεγέθη εξοπλιστική κούρσα της Ελλάδος (Carassava, 2021).

Παράλληλα, η τουρκική ηγεσία διέτεινε ότι θα υπερασπιστεί τα δικαιώματα τόσο της Τουρκίας, όσο και της -παράνομως αναγνωρισμένης από την ίδια- Τουρκικής Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου (ΤΔΒΚ), όπως προκύπτει από δημοσιεύματα στα τουρκικά ΜΜΕ (Hurriyet Daily News, 2021a). Προς επίρρωση τούτου, ήδη από το σταθμό της Αττάλειας εξεδόθη με ημερομηνία την 8.10.2021, NAVTEX για παράνομες σειсмоγραφικές έρευνες, το διάστημα από 8.10 έως 16.12.2021, από το γνωστό πλέον τουρκικό σειсмоγραφικό, Oduz Reis, στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου στην ΑΟΖ Ελλάδος-Κύπρου, το οποίο θα συνοδεύεται από τα υποστηρικτικά πλοία Ataman και Cengiz Han (SHOD, 2021). Σκοπός της έκδοσης της εν λόγω NAVTEX ήταν να υπογραμμίσει την ανωτέρω δηλωθείσα πρόθεση της Τουρκίας αναφορικά με την υπεράσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της στην Ανατολική Μεσόγειο. Τη δεδομένη χρονική περίοδο και δη την 11^η Νοεμβρίου 2021, στα Πριγκηπόννησα της Κωνσταντινούπολης, συνεκλήθη το Συμβούλιο Τουρκικών Κρατών⁷, το οποίο κατά την 8^η Σύνοδό του και υπό τη σκέπη του Ερντογάν αποφάσισε τη μετονομασία του σε Οργανισμό Τουρκικών Κρατών (Hurriyet Daily News, 2021b). Μεταξύ άλλων ιδιαίτερη ανησυχία προκαλεί η εξαγγελία δια στόματος του Τούρκου Προέδρου ότι φιλοδοξεί την ένταξη στον Οργανισμό, του ψευδοκράτους των κατεχομένων, ήτοι την -παράνομως αναγνωρισμένη- ΤΔΒΚ θεωρώντας αυτήν ως «αναπόσπαστο μέρος του τουρκικού κόσμου» (Hurriyet Daily News, 2021c).

Στο ίδιο κλίμα λαμβάνοντας υπόψιν την διπλωματική απομόνωση της Τουρκίας, ο Τούρκος Πρόεδρος, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, προέβη σε μία παραβατική προς το Διεθνές Δίκαιο επίσκεψη. Ο λόγος γίνεται για την επίσκεψη του στα κατεχόμενα εδάφη των Βαρωσίων το διάστημα από 19 έως 21 Ιουλίου του παρόντος έτους. Επιδιώκοντας να ανακοινώσει στους Τουρκοκυπρίους «χαρμόσυνα νέα» αναφορικά με την δημιουργία Προεδρικού Μεγάρου και Βουλής στα κατεχόμενα εδάφη στο βόρειο τμήμα της Κύπρου, ο Τούρκος Πρόεδρος επέλεξε την παρούσα χρονική συγκυρία της ημέρας μνήμης από την εισβολή στο νησί με την επιχείρηση «Αττίλας Ι», το έτος 1974 (Κωστίδης, 2021).

⁷ Το Συμβούλιο Τουρκικών κρατών ιδρύθηκε το 2009 με σκοπο τη συνεργασία των τουρκόφωνων κρατών, τα οποία είναι το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, η Κιργιζία, το Ουζμπεκιστάν και η Ουγγαρία ως κρατος παρατηρητης. Στην φετινή 8^η Σύνοδο συμμετέχει το πρώτον το Τουρκμενιστάν (Hurriyet Daily News, 2021b).

Με την επίσκεψη του παραβίασε συλλήβδην τα ψηφίσματα S/ RES/ 550 (1984) και S/ RES/ 789 (1992), σύμφωνα με τα οποία τα Βαρώσια τίθενται σε καθεστώς μη εποικισμού και εντάσσονται στη νεκρά ζώνη, η οποία ελέγχεται από την ειρηνευτική αποστολή του Ο.Η.Ε.. Ηχηρή απάντηση στο γεγονός αυτό αποτέλεσε η ομόφωνη υιοθέτηση του ψηφίσματος του Συμβουλίου Ασφαλείας των Η.Ε., S/ RES/ 2618 (2022), την 27 Ιανουαρίου 2022, σύμφωνα με την οποία παρατείνεται η αποστολή του ειρηνευτικού σώματος των Η.Ε. στην Κύπρο έως την 31 Ιουλίου 2022⁸. Ασφαλώς, το εν λόγω ψήφισμα δέχτηκε δριμυία κριτική από το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, το οποίο επεσήμανε ότι η διατήρηση του ισχύοντος καθεστώτος φαλκιδεύει την εύρεση λύσης στο Κυπριακό, ενώ έκανε λόγο για απόφαση δύο μέτρων και δύο σταθμών (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2022).

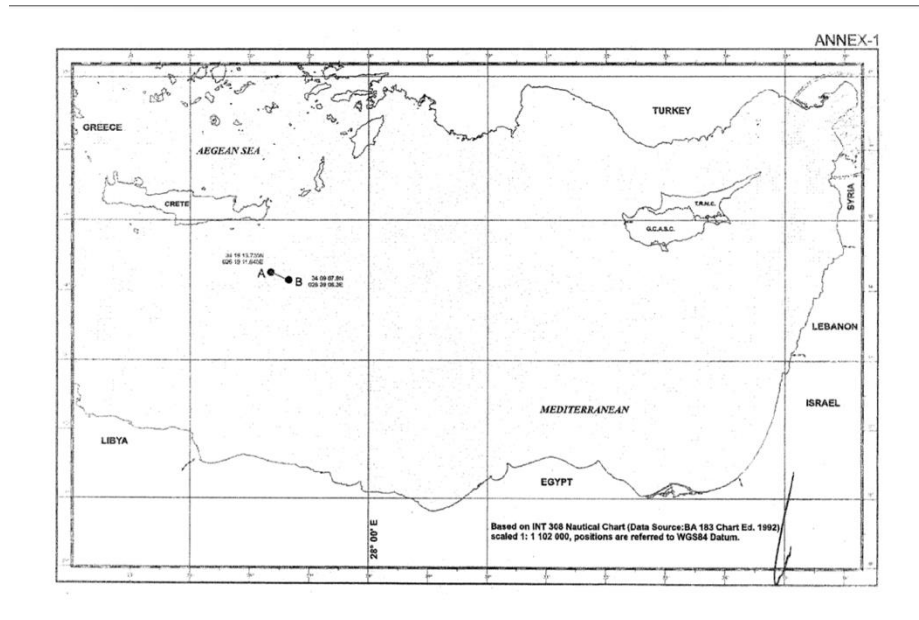
Προτάσεις Πολιτικής

Σταχυολογώντας τα όσα εκτέθηκαν ανωτέρω, εξάγονται ορισμένα συμπεράσματα, τα οποία δύνανται να οδηγήσουν σε ορισμένες πολιτικές επιλογές και λύσεις. Ως μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα και η Κύπρος, κρίνεται αναγκαίο και επιτακτικό, να επισπεύσουν την διμερή οριοθέτηση της Α.Ο.Ζ. τους, ώστε να λάβει πλήρη υπόσταση και να ολοκληρωθεί η Α.Ο.Ζ. της Ε.Ε. στη Μεσόγειο Θάλασσα.

Στο σημείο αυτό χρήζει να γίνει μία συνοπτική αναδρομική αναφορά σε δύο γεγονότα, τα οποία συνεπικουρούν στην δημιουργία πρόσφορου υποβάθρου για την πολιτική βούληση και την διπλωματία, ώστε να τεθεί ο άξονας επί του οποίου δύνανται να επιτευχθεί η ανωτέρω οριοθέτηση. Μόλις τον Νοέμβριο του έτους 2019, η Τουρκία επιχείρησε να αναθερμάνει τις διπλωματικές σχέσεις της με τη Λιβύη υπογράφοντας διμερή συμφωνία οριοθέτησης της Α.Ο.Ζ. της με την Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας, του Φαγιέζ Αλ-Σάρατζ, του κράτους της Λιβύης (βλ. Χάρτη 3, σημείο ΑΒ). Το εν λόγω μνημόνιο κρίθηκε ομοφώνως από τη λιβυκή Βουλή, της οποίας ηγέτης είναι ο Khalifa Haftar, και το Εφετείο Al Bayda της Λιβύης άκυρο (Sharaf, 2020), ενώ η Τουρκία το Δεκέμβριο του ίδιου έτους κύρωσε μονομερώς τη συμφωνία και έσπευσε να την πρωτοκολλήσει στην Γραμματεία του Ο.Η.Ε. σύμφωνα με το άρθρο 102 του Καταστατικού Χάρτη των Η.Ε.. Επί της ουσίας, το εν λόγω μνημόνιο δεν υφίσταται και καθίσταται νομικά ανυπόστατο.

⁸ «10. Expresses its full support for UNFICYP, and decides to extend its mandate for a further period ending on 31 July 2022»

Χάρτης 4 (Μνημόνιο Συνεννόησης μεταξύ της Κυβέρνησης της Δημοκρατίας της Τουρκίας και της Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας της Λιβύης για την οριοθέτηση της θαλάσσιας δικαιοδοσίας στη Μεσόγειο

Πηγή: εγ. υπ' αριθμ. 1815/2019 - ANNEX-1

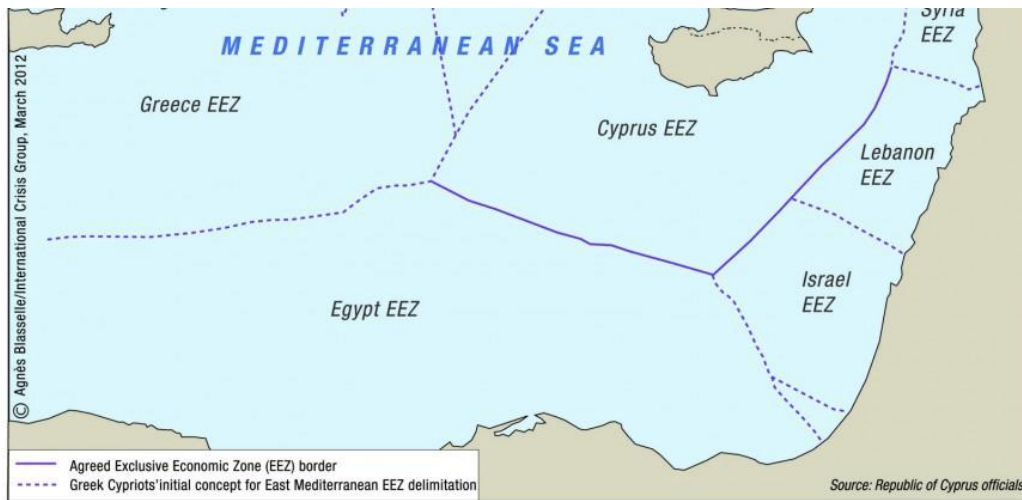
Συνακόλουθα, ως απάντηση στην υπογραφή του τουρκολιβυκού μνημονίου, η Ελλάδα υπογράφει, την 6^η Αυγούστου 2020, διμερή συμφωνία μερικής οριοθέτησης Α.Ο.Ζ. με την Αίγυπτο (βλ. Χάρτη 4). Η επονομαζόμενη Συμφωνία του Καΐρου έχει μείζονα σημασία καθώς είναι η πρώτη συμφωνία διμερούς οριοθέτησης Α.Ο.Ζ. της Ελλάδος. Επιπροσθέτως, διαμέσου της εν λόγω συμφωνίας εισάγεται το καθεστώς μερικής οριοθέτησης Α.Ο.Ζ. αφήνοντας μεγάλη πιθανότητα για την πλήρη αποπεράτωσή της στο διηνεκές. Πρόκειται για μερική οριοθέτηση, διότι δεν περιλαμβάνει το Καστελόριζο και ένα τμήμα νοτιοανατολικά της Ρόδου (Yiallourides, 2020). Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως έλαβε χώρα η ανταλλαγή των οργάνων της επικύρωσης της συμφωνίας διμερούς οριοθέτησης της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (Α.Ο.Ζ.) μεταξύ Ελλάδος και Ιταλίας, την 8^η Νοεμβρίου 2021 (Euronews, 2021).

Χάρτης 5: Η μερική οριοθέτηση Α.Ο.Ζ. Ελλάδος-Αιγύπτου

Πηγή: Kouparanis, 2020

Προκειμένου να καταστεί εφικτή η διμερής οριοθέτηση Α.Ο.Ζ. Ελλάδος-Κύπρου (βλ. Χάρτη 5) χρειάζεται να γίνουν ορισμένα βήματα. Αρχικά, η ελληνική εξωτερική πολιτική θα πρέπει να στραφεί στην ολοκλήρωση της οριοθέτησης της ελληνοαιγυπτιακής Α.Ο.Ζ., ώστε να κλειδώσει υπερ των ελληνικών συμφερόντων η περιοχή, την οποία επιχειρήσει η Τουρκία να δεσμεύσει με το τουρκολιβυκό μνημόνιο. Έτι περαιτέρω, η Ελλάδα θα πρέπει να εκμεταλλευτεί τα πλεονεκτήματα, τα οποία υπάρχουν στην διάθεσή της για να επιτύχει το στόχο της. Αφενός, η ελληνική αμυντική παρουσία αυξάνεται ήδη με την άφιξη των πρώτων 6 Rafale F3-R, την 19 Ιανουαρίου 2022. Στρεφόμενη προς το 2027-2029, η ηγεσία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και άμυνας θα έχει ήδη στην κυριότητά της τα σύγχρονα όπλα, ήτοι τα 24 Rafale και τις 4 φρεγάτες FDI Belharra, τα οποία προβλέπονται στις διμερείς ελληνογαλλικές συμφωνίες για την πολεμική αεροπορία και το πολεμικό ναυτικό. Με ισχυρή στρατιωτική παρουσία στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο, η Ελλάδα θα έχει ηγετικό ρόλο στο διάλογο για την εκπλήρωση του σχεδίου για την διμερή οριοθέτηση της ελληνοκυπριακής Α.Ο.Ζ. Αφετέρου, η Τουρκία έχει υποστεί πολλαπλά πλήγματα στην εξωτερική της πολιτική, εξαιτίας της διπλωματικής απομόνωσής της από ορισμένα κράτη, τα οποία διατηρούν ισχυρές διπλωματικές σχέσεις με την Ελλάδα (βλ. Λιβύη, Αίγυπτο, Ισραήλ).

Χάρτης 6: Τα σύνορα της Α.Ο.Ζ. Ελλάδος-Κύπρου

Πηγή: Antonopoulos, 2020

Αφουγκραζόμενοι τις επικείμενες προεδρικές εκλογές στην Τουρκία και την Κύπρο, το έτος 2023, γίνεται εύληπτο το γεγονός ότι η συγκεκριμένη χρονική συγκυρία θα καθορίσει το μέλλον του εν λόγω εγχειρήματος, αναφορικά με την ηγεσία του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών και του Υπουργείου Αμύνης. Κατά γενική ομολογία, ο νεο-οθωμανισμός, ο οποίος διέπει την τουρκική εξωτερική πολιτική δημιουργεί εντάσεις στην περιοχή, η οποία μπορεί και πρέπει να προστατευθεί μέσω της διμερούς οριοθέτησης της Α.Ο.Ζ. της Ελλάδος με την Κύπρο, άποψη η οποία έχει ήδη υποστηριχθεί από τον τέως Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας, Προκόπιο Παυλόπουλο (Παυλόπουλος, 2020). Ακόμη ως πιθανή λύση για την σταθερότητα και την ασφάλεια στην περιοχή θα μπορούσε να θεωρηθεί η δημιουργία ενός πλαισίου, όπου η Ελλάδα, η Κύπρος και η Αίγυπτος θα επιδιώξουν μία συμφωνία στην οποία θα κληθεί να συμμετάσχει η Λιβύη και έπειτα η Τουρκία, σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου (Zareba, 2020).

Υπό την ιδιότητά τους ως κράτη-μέλη της Ε.Ε., η Ελλάδα και η Κύπρος μπορούν να εκμεταλλευτούν τον διάλογο καθώς και την εν γένει στάση της Ε.Ε. απέναντι στην Τουρκία, η οποία χαρακτηρίζεται από αρκετά σημεία με αρνητικό πρόσημο, ώστε να επιδιώξουν την επανεκκίνηση των διαπραγματεύσεων για την οριοθέτηση της Α.Ο.Ζ. τους. Προς επίρρωση τούτου, η Ε.Ε. υπογράμμισε εκ νέου την προβληματική γειτνίαση των κρατών-μελών της με την Τουρκία, ιδίως της Ελλάδος και της Κύπρου, επιστώντας στην Τουρκία να διατηρεί καλές σχέσεις με τα γειτονικά κράτη, όπως η Ελλάδα και η Κύπρος, και να μην παραβιάζει του κανόνες του Διεθνούς Δικαίου σχετικά με τα κυριαρχικά δικαιώματα στον αέρα και τη θάλασσα (European Commission, 2021). Εξάλλου, η εν λόγω πολιτική επιλογή δεν αφορά μόνο τα δύο ενδιαφερόμενα μέρη, αλλά στο σύνολο της την Ε.Ε., η οποία θα αποκτήσει ισχύ και μεγαλύτερη παρουσία στην Ανατολική Μεσόγειο. Με την διμερή

οριοθέτηση της Α.Ο.Ζ. Ελλάδος-Κύπρου, η Ε.Ε. θα αποκτήσει τη δυνατότητα και το πλεονέκτημα να ασκεί πιο αποφασιστικά την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) και να υπερασπίζεται τα κυριαρχικά δικαιώματά της στην θαλάσσια περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, η οποία θα της προσδώσει σαφέστατα αξιοσημείωτο πλεονέκτημα και αποχρώντα ρόλο στις εξελίξεις. Εν κατακλείδι, βαδίζοντας στον ανωτέρω άξονα με χρονικά σημεία αναφοράς τα έτη 2023 και 2027-2029, η Ελλάδα και η Κύπρος θα έχουν ισχυρή διαπραγματευτική θέση στην θαλάσσια περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου δίδοντας της την ευκαιρία να ενισχύσει την γεωπολιτική και διπλωματική υπεροχή, όπως της αρμόζει.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Army Technology (2021). Bayraktar TB2 Tactical UAV. Army Technology. 6/1/2021. Available at: <https://www.army-technology.com/projects/bayraktar-tb2-tactical-uav/> (Accessed: 09/11/2021).
- Atlantic Council (2021). Experts react: The US, UK, and Australia struck a nuclear submarine deal. What does it mean? Atlantic Council. 11/10/2021. Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/experts-react-the-us-uk-and-australia-struck-a-nuclear-submarine-deal-what-does-it-mean/> (Accessed: 08/11/2021).
- Berman, L. (2021). *Lapid hosts Greek, Cypriot FMs, hails regional alliance*. The Times of Israel, 22/8/2021. Available at: https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/lapid-hosts-greek-cypriot-fms-hails-regional-alliance/ (Accessed: 11/11/2021).
- Bianco, C. & Rocha, A. R. (2021). Understanding the Emirati-Greek relationship. Middle East Institute. 27/1/2021. Available at: <https://www.mei.edu/publications/understanding-emirati-greek-relationship> (Accessed: 11/11/2021).
- Carassava, A. (2021). Greece, France Seal Strategic Defense Deal, Angering Turkey. VOA. 3/10/2021. Available at: <https://www.voanews.com/a/greece-france-seal-strategic-defense-deal-angering-turkey-/6255367.html> (Accessed: 10/11/2021).
- Euronews (2021). Ελλάδα και Ιταλία αντάλλαξαν τα όργανα επικύρωσης της Συμφωνίας για Οριοθέτηση των Θαλασσιών Ζωνών. 8/11/2021. Διαθέσιμο σε: <https://gr.euronews.com/2021/11/08/ellada-kai-italia-antallaksan-organa-epikirosis-symfonias-oriothetisi-thalassion-zonon> (Πρόσβαση: 11/11/2021).
- European Commission (2021). Turkey Report 2021. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. 19/10/2021. Available at: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/turkey-report-2021_en (Accessed: 26/11/2021).
- European Commission (2022). EU invests over € 1 billion in energy infrastructure in support of. 26/1/2022. Available at: https://ec.europa.eu/info/news/eu-invests-over-eu-1-billion-clean-energy-infrastructure-support-green-deal-2022-jan-26_en (Accessed: 29/01/2022).
- Hurriyet Daily News (2021a). Turkey says Greek-French defense pact harms NATO alliance. 1/10/2021. Available at: <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkey-condemns-greeces-maritime-jurisdiction-say-on-defense-deal-with-france-168288> (Accessed: 10/11/2021).
- Hurriyet Daily News (2021b). Turkic grouping to change its name to Organization of Turkic States: Turkish FM. 12/11/2021. Available at: <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkic-grouping-to-change-its-name-to-organization-of-turkic-states-turkish-fm-169303> (Accessed: 12/11/2021).
- Hurriyet Daily News (2021c). Turkey urges Turkish Cypriot membership in Turkic Council. 12/11/2021. Available at: <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkish-president-inaugurates-turkic-council-general-secretariat-building-169326> (Accessed: 12/11/2021).

- Iddon, P. (2020a). Greece-UAE Defense Pact Could Benefit The Hellenic Air Force. *Forbes*. 17/12/2021. Available at: <https://www.forbes.com/sites/pauliddon/2020/12/17/heres-how-greeces-defense-pact-with-the-uae-could-benefit-the-hellenic-air-force/?sh=7bfb53af6165> (Accessed: 11/11/2021).
- Iddon, P. (2020b). How significant is the Greece-UAE defence agreement? *Ahval*. 1/12/2021. Available at: <https://ahvalnews.com/turkish-foreign-policy/how-significant-greece-uae-defence-agreement> (Accessed: 10/11/2021).
- J. (2021). Report: Cyprus in Negotiations with Israel on Purchase of Iron Dome System. *Middle East in 24 English*. 3/10/2021. Available at: <https://middleeast.in-24.com/News/277572.html> (Accessed: 10/11/2021).
- JT. (2021). King, Cyprus president, Greece PM hold trilateral summit in Athens. *Jordan Times*. 29/7/2021. Available at: <https://www.jordantimes.com/news/local/king-cyprus-president-greece-pm-hold-trilateral-summit-athens> (Accessed: 10/11/2021).
- Kandil, A. (2021). Egypt, Greece, Cyprus sign power linkage agreement in Athens - Foreign Affairs - Egypt. *Ahram Online*. 19/10/2021. Available at: <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/1234/434142/Egypt/Foreign-Affairs/Egypt,-Greece,-Cyprus-sign-power-linkage-agreement.aspx> (Accessed: 08/11/2021).
- Krasna, J. (2021). Jordan: With Relations with Washington and Jerusalem Back in Order, a Flurry of Diplomatic Activity. *Tel Aviv Notes*, 15 (8), 1-8.
- Κωστίδης, Μ. (2021). «Χαρμόσυνα νέα» κατά την επίσκεψη στα Κατεχόμενα, προανήγγειλε ο Ερντογάν. Η Καθημερινή. 19/7/2021. Διαθέσιμο σε: <https://www.kathimerini.gr/politics/561436717/charmosyna-neaproaniggeile-o-erntogan-kata-tin-episkepsi-sta-katechomena/> (Πρόσβαση: 08/11/2021).
- Mackenzie, C. (2021). Greece and France ink \$3 billion contract for Rafale fighter jets. *Defense News*. 25/1/2021. Available at: <https://www.defensenews.com/global/europe/2021/01/25/greece-and-france-ink-3-billion-contract-for-rafale-fighter-jets/> (Accessed: 07/11/2021).
- Ministry of Foreign Affairs (MFA) of the Hellenic Republic. (2021). Joint Statement Philia Forum (Athens, 11.02.2021) - Announcements - Statements - Speeches [Press release]. 11/2/2021. Available at: <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/joint-statement-of-the-ministers-for-foreign-affairs-of-the-republic-of-cyprus-the-arab-republic-of-egypt-the-hellenic-republic-the-kingdom-of-bahrain-the-french-republic-the-kingdom-of-saudi-arabia-and-the-minister-of-state-for-international-coopera.html> (Accessed: 10/11/2021).
- v. 4841/2021 ΦΕΚ 187/Α/8-10-2021
- Ong, T. (2021). Israel, Greece Sign Record Defense Deal Worth \$1.65 Billion. *The Defense Post*. 19/4/2021. Available at: <https://www.thedefensepost.com/2021/04/19/israel-greece-record-defense-deal/> (Accessed: 09/11/2021).
- Παυλόπουλος, Π. (2020). Η σύμπραξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη διαδικασία οριοθέτησης της Ευρωπαϊκής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης. *Syntagma Watch*. 26/6/2020. Διαθέσιμο σε: <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/i-sybraxi-tis-evropaikis-enosis-sti-diadikasia-oriothetisis-tis-evropaikis-apokleistikis-oikonomikis-zonis/> (Πρόσβαση: 12/11/2021).
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs (2022). Press Release Regarding the United Nations Security Council Resolution No. 2618 (2022) on the Extension of the Mandate of the UN Peacekeeping Force in the Island of Cyprus [Press release]. 27/2/2022. Available at: https://www.mfa.gov.tr/no_-32_-2618-sayili-bm-guvenlik-konseyi-karari-hk.en.mfa (Accessed: 29/01/2022).
- Rubin, M. (2021). Turkey's New Drone Base Is a Problem. *The National Interest*. 30/5/2021. Available at: <https://nationalinterest.org/blog/buzz/turkey%E2%80%99s-new-drone-base-problem-186556> (Accessed: 09/11/2021).
- S/ RES/ 550 (1984). Resolution No. 550 (1984) of 11 May 1984 about the Situation in Cyprus. The U.N. Security Council. Available at: <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/cyprus-sres550.php> (Accessed: 12/11/2021).
- S/ RES/ 789 (1992). Resolution No. 789 (1992) adopted by the Security Council at its 3140th meeting, on 25 November 1992, about the Situation in Cyprus. The U.N. Security Council. Available at: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/789> (Accessed: 12/11/2021).

- S/ RES/ 2618 (2022). Resolution No. 2618 (2022) on the Extension of the Mandate of the UN Peacekeeping Force in the Island of Cyprus. The U.N. Security Council. Available at: https://unficyp.unmissions.org/sites/default/files/res_26182022_on_unficyp_e.pdf (Accessed: 29/01/2022).
- Sharaf, N. (2020). The Libya-Turkey Memorandum of Understanding: Local and Regional Repercussions. Arab Center Washington DC. 2/1/2020. Available at: <https://arabcenterdc.org/resource/the-libya-turkey-memorandum-of-understanding-local-and-regional-repercussions/> (Accessed: 26/11/2021).
- SHOD (2021). SEISMIC SURVEY, BY R/V ORUÇ REİS, ATAMAN AND CENGİZ HAN BETWEEN 08 OCT 21 AND 16 DEC 21. Available at: https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/en/safety-of-navigation/navigational-warnings/all-stations/23-all-stations/antalya-navtex-station/10195-turnhos-n-w-0929-21 (Accessed: 12/11/2021).
- Szymczak, P. D. (2021). Egypt, Greece Subsea Cable To Deliver North African Renewable Energy to Europe. JPT. 25/10/2021. Available at: <https://jpt.spe.org/egypt-greece-subsea-cable-to-deliver-north-african-renewable-energy-to-europe> (Accessed: 10/11/2021).
- Tsardanidis, C. (2019). Greece's Changing Role in the Eastern Mediterranean. The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security, PRIO Cyprus Centre, 73-93.
- Tual, L. (2021). FDI Frigates and Gowind Corvettes for Greece? Naval News. 27/9/2021. Available at: <https://www.navalnews.com/naval-news/2021/09/new-development-in-greece-french-frigates-for-the-future-hellenic-navy> (Accessed: 11/11/2021).
- Tziampiris, A. (2021). Greece Is Reshaping the Eastern Mediterranean Region. World Politics Review. 4/6/2021. Available at: <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/29701/what-s-behind-greece-foreign-policy-in-the-eastern-mediterranean> (Accessed: 11/11/2021).
- Τζιάρρας, Ζ. (2020). Διεθνής Πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο: Τουρκία, Κύπρος και Δίκτυα Συνεργασίας σε μία «Νέα» Υπο-Περιφέρεια. Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων.
- U.S. Department of State (2021a). Signing of Protocol of Amendment to the Mutual Defense Cooperation Agreement with Greece [Press release]. 14/10/2021. Available at: <https://www.state.gov/signing-of-protocol-of-amendment-to-the-mutual-defense-cooperation-agreement-with-greece/> (Accessed: 11/11/2021).
- U.S. Department of State (2021b). Joint Statement on Third United States – Greece Strategic Dialogue [Press release]. 15/10/2021. Available at: <https://www.state.gov/joint-statement-on-third-united-states-greece-strategic-dialogue/> (Accessed: 11/11/2021).
- Yiallourides, C. (2020). Part I: Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone. Blog of the European Journal of International Law. 25/8/2020. Available at: <https://www.ejiltalk.org/18969-2/> (Accessed: 26/11/2021).
- Zareba, S. (2020). Delimitation of Maritime Areas in the Eastern Mediterranean as a challenge for the EU. *The Polish Institute of International Affairs*. 65(1495)
- Ζαχαράκη, Μ. (2021). Ερντογάν: Ελπίζουμε ο ήλιος να αρχίσει να ανατέλλει ξανά από την Ανατολία. ΕΘΝΟΣ, 12/11/2021. Διαθέσιμο σε:
<https://www.ethnos.gr/World/article/182906/erntoganelpizoymeohliosnaarxiseinaanatelleixanaapothnanatolia> (Πρόσβαση: 12/11/2021).

Χάρτες

- Antonopoulos, P. (2020). Turkey reacts “violently” but it is time for a Greece-Cyprus EEZ deal. Greek City Times. 7/8/2020. Available at: <https://greekcitytimes.com/2020/08/07/turkey-reacts-violently-but-it-is-time-for-a-greece-cyprus-eez-deal/> (Accessed: 26/01/2022).
- Anastasiades, N. [@AnastasiadesCY]. (2022). EuroAsia Interconnector [Tweet]. Twitter. 27/1/2022. Available at: <https://twitter.com/AnastasiadesCY/status/1486638499809968131> (Accessed: 28/01/2022).

- Google Earth (2021). Eastern Mediterranean [Map]. Google Earth. Available at: <https://earth.google.com/web/@33.41480538,25.7153574,215.85466031a,3088170.91401905d,35y,0h,0t,0r> (Accessed: 26/11/2021).
- Kouparanis, P. (2020). “A question of putting Turkey in its place.” DW. 11/8/2020. Available at: <https://www.dw.com/en/egypts-leadership-feels-markedly-threatened-by-turkey/a-54533478> (Accessed: 26/11/2021).
- Μνημόνιο Συνεννόησης μεταξύ της Κυβέρνησης της Δημοκρατίας της Τουρκίας και της Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας της Λιβύης για την οριοθέτηση της θαλάσσιας δικαιοδοσίας στη Μεσόγειο εγ. υπ' αριθμ. 1815/2019 - ANNEX-1. Resmî-Gazete. 7/12/2019. Available at: <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-3.pdf> (Accessed: 26/11/2021).
- Spasić, V. (2019). Framework agreement signed for 2,000 MW EuroAfrica Interconnector between Egypt, Cyprus, Greece. Balkan Green Energy News. 31/5/2019. Available at: <https://balkangreenenergynews.com/framework-agreement-signed-for-2000-mw-euroafrica-interconnector-between-egypt-cyprus-greece/> (Accessed: 26/11/2021).